

ІНТРОДУЦЕНТИ РОДИНИ БУКОВІ (FAGACEAE A. BR.) В БОТАНІЧНОМУ САДУ ЖНАЕУ

Іванюк І.Д.

Малинський лісотехнічний коледж

Іванюк Т.М.

Житомирський національний агроекологічний університет

Родина букових є чи не найбільшою серед листопадних та вічнозелених велетнів на Землі, об'єднує 8-9 родів та більше 900 видів, поширених у помірних, субтропічних і тропічних областях обох півкуль, за винятком більшої

частини Південної Америки та тропічної і Південної Африки. Найбільш поширеними родами є Бук (*Fagus*), Дуб (*Quercus*) та Каштан (*Castanea*) [1,2,3]. В ботанічному саду ЖНАЕУ зростають представники цих трьох родів.

Бук в помірних областях північної півкулі є однією з найважливіших лісоутворюючих порід. Бук лісовий (звичайний) (*Fagus sylvatica* L.) – один з найпоширеніших видів у карпатській флорі. Недарма одна з географічних областей так і називається - буковина. У нього могутня, густа і розлога крона, котра майже не пропускає світла. Росте повільно. У сприятливих умовах дерево досягає у віці 350 років 50 м висоти і 120 см у діаметрі. Плід - бурий гострогранний горішок, до 1,5 см завдовжки, досягає у вересні, опадає на землю у жовтні-листопаді. Врожайні роки трапляються через 3-5 років, тоді з 1 га можна зібрати до 300 кг горішків. Вони є хорошим кормом для лісових тварин. У Карпатах букове борошно з горішків додають до хліба. Вживати горішки у їжу можна лише підсмаженими, бо сирі горішки містять отруйний алкалоїд – фагін, який викликає головні болі [2, 3].

В ботанічному саду зростає з 1972 року [5], дуже чутливий до нестачі вологи в атмосфері, низьких температур та засухи. Особливо цінні для широкого використання в озелененні декоративні форми : „Плакуча“ („*Pendula*“) – дерево висотою 9-12 м, з дуже довгими (до 6 м) скелетними гілками, що спадають вертикально вниз. Відноситься до високорослих плакучих форм дерев; „Розсіченолиста“ „*Asplenifolia*“ – доволі повільно ростуче дерево з глибоко та тонко розсіченими листками, вибагливе до вологості повітря, дуже гарне дерево; „Темно-пурпурова“, „*Atropigruea*“ – високі дерева з різним ступенем пурпуровості листків, пагонів, бруньок .

Не багато дерев користуються такою повагою серед всіх народів, як дуб. Слов'яни, древні греки та римляни ще на зорі своєї історії поклонялись цим деревам, вік яких нерідко сягав 1000 – 1500 років, приписували їм чудодійні властивості, складали легенди, міфи, билини, пісні. Проходять віки, тисячоліття, а цікавість людей до них не проходить.

Поширений у Східному Середземномор'ї, на півдні Середньої та у Південній Європі та Малій Азії Дуб кошенільний (австрійський) (*Quercus cerris* L., *Q. austriaca* Willd.) в Україні природно зростає на українсько-румунському кордоні у підніжжі південного схилу Юлівських гір на Закарпатті. Дерево 15–30 м заввишки. Стовбур часто викривлений, кора сіра, з поздовжніми широкими тріщинами.. Листки чергові, на коротких черешках до 2,5 см завдовжки, видовжені, лопатеві, шкірясті, 6–20 см завдовжки, з 4–7 парами лопатей. Лопаті трикутні, довгастоланцетні, загострені. Жолуді довгасті, до 3–4 см завдовжки та до 2 см завширшки на ніжці до 2 см, охоплені при основі плюскою з шилоподібно-загостреними, відлеглими лусочками, до 1,5 см завдовжки, дозрівають на другий рік. В ботанічному саду зростає з весни 1978 року [2,3,5]. Стан задовільний.

Природно зростає на Кавказі та в Північному Ірані Дуб каштанолістий (*Quercus castaneifolia*) де він є цінною лісоутворюючою породою. Високе до 30 м дерево із струнким стовбуром, кора якого довго залишається гладкою, з широкою шатроподібною кроною і великими продовгуватими листками,

схожими на листя каштана посівного, до 18 см довжиною, з крупними, гострими трикутними зубцями. Жолуді майже сидячі до 3 см довжиною, на 1/3 охоплені плюскою[3]. В ботанічному саду зростає з весни 1978 року [5]. Стан задовільний.

Дуб червоний, північний (*Quercus rubra* Du Roi, *Q. borealis* Michx) — до Європи був завезений в XVII столітті з Північної Америки. В ботанічному саду зростає з 1948 року[5]. Дерево до 30-35 м заввишки з густою, широкояйцеподібною кроною, міцними гілками і товстим прямим стовбуром. Листки довжиною до 22 см та шириною до 18 см, шкірясті, темно-зелені зверху та світліші знизу, з крупними гострими лопатями, при розпусканні навесні зморщені малиново-червоні. В осінь перед опаданням листя молодих дерев стають шарлахово-червоними, на старих деревах – буро-коричневими. Кора дуба містить багато таніну. Завдяки великій декоративності, стійкості до агресивного навколишнього середовища, заслуговує найширшого використання в зеленому будівництві [2,3]..

Ще один представник Північної Америки Дуб черепичастий (*Quercus imbricaria* Michx) дерево, що досягає 25 м заввишки, зі стовбуром до 1 м, відрізняється від більшості інших дубів листям, які мають форму лаврових листків, 8-20 см завдовжки і 1,5-7,5 см шириною з цілісним краєм; вони зверху яскраво-зелені, трохи блідніші і пухнасті знизу. Декоративний, особливо восени, коли листки стають жовтими і червоними, тримаються всю зиму на пагонах. У минулому, з деревини дуба виготовляли черепицю, звідки і назва. Рекомендований для створення поодиноких та групових посадок на освітлених місцях [2,3]. В ботанічному саду зростає з 1978 року[5]. Стан задовільний.

Смажені каштани – жаровні, сивий дим і аромат: ми поринаємо у XIX сторіччя. В Середземноморських країнах, в причорноморській частині Малої Азії і на Кавказі природно росте Каштан посівний або їстівний (*Castanea sativa* Mill.) Досягає 35 - 40 м висоти і до 2 м і більше у діаметрі. Листки продовгувато-ланцетні, блискучі 20-25 см довжиною з загостреною верхівкою. Плоди (каштани) дозрівають восени, вони заключені в округлу шкірясту плюску до 10 см в діаметрі, що густо вкрита шилоподібними колючками. Довговічні дерева – доживають до 1000 років. Урожайність каштанів одного дорослого дерева в середньому 100 – 200 кг. Дерево здавна годувало тих, кому не по кишені були екзотичні м'ясні страви. Виявляється, не випадково каштан вважався ситною їжею. Його горіхи містять борошністе, солодкувате ядро з високим вмістом білків та вуглеводів. Каштани теплолюбні рослини, вибагливі до кількості опадів (1000 мм), відносної вологості повітря (65-70 %) та родючості ґрунту. Чутливі до посухи, оскільки формують поверхневу кореневу систему. Дуже декоративний вид, перспективний для зеленого будівництва [1,2,3]. В ботанічному саду зростає з 1978 року[5]. Стан задовільний, за період зростання підмерзань не спостерігалось.

Література

1. Булигин Н.Е. Дендрология: Учебное пособие для вузов. – М. : «Агропромиздат», 1985. – 280 с.
2. Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Покрытосеменные. (Под ред. Кошно Н.А.) – К.: «Наукова думка». – 1986. – 720с.
3. Заячук В.Я. Дендрологія. Покритонасінні. Навчальний посібник. – Львів: «Камула», 2004. – 407 с.
4. Ивченко С.И. Книга о деревьях. – М.: «Лесная промышленность», 1973. – 232с.
5. Литвак П. В., Комаров Ф. С. Древесные растения ботанического сада Житомирского сельскохозяйственного института. Каталог- справочник. – К.: Издательство УСХА, 1992. – 227 с.